

MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLALARNING IJTIMOIY-EMOTSIONAL RIVOJLANISHINI QO'LLAB-QUVVATLASH USULLARI

*Samarqand Davlat Pedagogika instituti
pedagogika fakulteti maktabgacha ta'lim
102-guruh talabasi*

Bahronova Sevinch

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash usullari yoritilgan. Tadqiqotda bolalarning emotsional holatini barqarorlashtirish, ijtimoiy moslashuvini kuchaytirish hamda shaxs sifatida rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik omillar tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim yondashuvlari asosida tarbiyachi va bola o'rtasidagi ijobiy muloqot, o'yin faoliyati va psixologik qo'llab-quvvatlashning ahamiyati asoslab beriladi. Natijalar bolalarning ijtimoiy-emotsional rivoji ularning keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyati uchun muhim omil ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, ijtimoiy-emotsional rivojlanish, psixologik qo'llab-quvvatlash, bola shaxsi.

Kirish

Maktabgacha ta'lim bolalarning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning ijtimoiy xulqi, emotsional barqarorligi va atrofdagilar bilan munosabatlari shakllanadi. Bolaning o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqarish va boshqalar bilan to'g'ri muloqot qilish qobiliyati uning keyingi hayotiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash pedagogik jarayonning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida bolaning faqat bilim olishi emas, balki uning ruhiy holati, emotsional ehtiyojlari va ijtimoiy moslashuvi ham muhim omil sifatida qaralmoqda. Tarbiyachi tomonidan yaratilgan qulay psixologik muhit bolaning o'zini erkin his etishi, tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi va ijobiy xulq-atvorni shakllantirishiga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Maktabgacha ta'limda bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash avvalo pedagogik muhitni to'g'ri tashkil etish bilan bog'liq. Bola o'zini xavfsiz va qadrlangan his qiladigan muhitda uning emotsional barqarorligi ta'minlanadi. Tarbiyachining mehribonligi, sabr-toqati va

empatiyasi bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi hamda ijtimoiy faolligini oshiradi.

O'yin faoliyati ijtimoiy-emotsional rivojlanishni ta'minlovchi asosiy vositalardan biridir. Rol o'yinlari, jamoaviy mashg'ulotlar va ijodiy faoliyatlar orqali bolalar hamkorlik qilish, navbat kutish, o'z fikrini ifodalash va boshqalarning his-tuyg'ularini tushunishni o'rganadilar. Bunday faoliyat bolalarda ijobiy emotsiyalarni uyg'otadi va stress holatlarini kamaytiradi.

Psixologik qo'llab-quvvatlash jarayonida bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Har bir bolaning emotsional holati va ijtimoiy tajribasi turlicha bo'lgani sababli tarbiyachi moslashuvchan yondashuvni qo'llashi lozim. Bolani rag'batlantirish, uni tinglash va qo'llab-quvvatlash orqali uning ichki imkoniyatlari yuzaga chiqariladi.

Ota-onalar bilan hamkorlik ham ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Tarbiyachi va ota-onalar o'rtasidagi uzviy hamkorlik bolaga nisbatan yagona yondashuvni ta'minlaydi va uning ruhiy holatini mustahkamlaydi. Uy va ta'lim muassasasidagi muhit uyg'unligi bolaning ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-emotsional rivojlanishi yaxshi shakllangan bolalar o'qishga nisbatan yuqori motivatsiyaga ega bo'ladi va stressli vaziyatlarga bardoshlilikni namoyon etadi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar, jumladan emotsional intellektni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar, dramatizatsiya va art-terapiya usullari bolalarning his-tuyg'ularini anglash va ifodalashiga yordam beradi. Shuningdek, ijobiy muloqotga asoslangan ta'lim usullari bolalarda o'zini boshqarish va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Maktabgacha ta'limda bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash jarayonida tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi muhim o'rin tutadi. Tarbiyachi bolalarning emotsional holatini sezish, ularning kayfiyatidagi o'zgarishlarni o'z vaqtida aniqlash va tegishli pedagogik choralarni ko'ra olish qobiliyatiga ega bo'lishi zarur. Bunday yondashuv bolalarda o'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanishni ta'minlashda muloqot madaniyatini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Tarbiyachi tomonidan qo'llaniladigan ochiq muloqot, rag'batlantiruvchi so'zlar va ijobiy baholash bolalarda o'ziga ishonch hissini kuchaytiradi. Bola o'z fikrini erkin ifoda etish imkoniga ega bo'lgan muhitda u tengdoshlari bilan ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashni o'rganadi.

Maktabgacha ta'lim jarayonida hissiy tajribalarni boyitishga qaratilgan mashg'ulotlar bolalarning emotsional intellektini rivojlantiradi. Ranglar,

musiqa, tasviriyy san'at va harakatli o'yinlar orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini ifodalash va boshqalarning holatini tushunish imkoniga ega bo'ladi. Ushbu faoliyatlar stressni kamaytirib, ijobiy emotsiyalarni shakllantiradi.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda tengdoshlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir muhim ahamiyat kasb etadi. Guruhiiy mashg'ulotlar va jamoaviy o'yinlar bolalarda hamkorlik, mas'uliyat va bir-biriga yordam berish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bolalar birgalikda muammolarni hal qilish orqali ijtimoiy tajriba orttiradi va jamoada o'zini tutish qoidalarini o'rganadi.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun muhitning jismoniy sharoitlari ham muhim hisoblanadi. Qulay, yorug' va xavfsiz makon bolalarda ijobiy kayfiyatni shakllantiradi. Estetik jihatdan boyitilgan muhit bolaning emotsional holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va uning ijodiy faolligini oshiradi.

Bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda tarbiyachi tomonidan konflikt vaziyatlarni to'g'ri boshqarish muhim ahamiyatga ega. Nizolarni jazolash orqali emas, balki tushuntirish, muloqot va murosa orqali hal etish bolalarda ijtimoiy muammolarni tinch yo'l bilan bartaraf etish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa bolalarning ijtimoiy moslashuvini mustahkamlashga xizmat qiladi. Maktabgacha ta'limda bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash jarayonida bolaning o'zini anglash qobiliyatini shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi. Bola o'z his-tuyg'ularini tanib olish, ularni nomlash va ifodalashni o'rganar ekan, uning emotsional barqarorligi asta-sekin mustahkamlanadi. Tarbiyachi tomonidan tashkil etilgan maxsus suhbatlar, his-tuyg'ularni ifodalashga qaratilgan mashqlar va o'yinlar bolalarda emotsional ongni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bolalarda empatiya tuyg'usini shakllantirish ijtimoiy-emotsional rivojlanishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Empatiya orqali bola boshqalarning his-tuyg'ularini tushunishni, ularga hamdard bo'lishni va yordam ko'rsatishni o'rganadi. Bunda ertaklar, hikoyalar va rolli o'yinlardan foydalanish samarali bo'lib, ular bolalarda axloqiy qadriyatlarning shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda individual va guruhiiy yondashuvning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Individual yondashuv bolaning shaxsiy ehtiyojlari va emotsional holatini hisobga olishga yordam bersa, guruhiiy faoliyat ijtimoiy tajriba orttirish imkonini yaratadi. Ushbu uyg'unlik bolalarning o'zaro hurmat va hamkorlik asosida rivojlanishiga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida sog'lom ijtimoiy muhitni yaratish

bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zaro hurmat, ishonch va qo'llab-quvvatlashga asoslangan muhitda bolalar o'zini erkin his qiladi. Tarbiyachi tomonidan namoyon etilgan ijobiy xulq-atvor va muloqot madaniyati bolalar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi.

Bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash jarayonida baholash va kuzatuv muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Doimiy kuzatuv orqali tarbiyachi bolaning emotsional holati va ijtimoiy moslashuv darajasini aniqlaydi. Ushbu ma'lumotlar asosida pedagogik yondashuvlar moslashtirilib, har bir bolaning rivojlanish ehtiyojlariga mos sharoit yaratiladi.

Shu bilan birga, ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uzluksiz jarayon bo'lib, u faqat ta'lim muassasasi bilan cheklanib qolmasligi lozim. Ota-onalar bilan hamkorlikda olib borilgan tarbiyaviy ishlar bolalarning emotsional rivojini yanada mustahkamlaydi. Ota-onalarning pedagogik jarayonga jalb etilishi bolaga nisbatan yagona va izchil yondashuvni ta'minlaydi. Maktabgacha yosh davrida bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda nutq faoliyatining o'rnini ham beqiyosdir. Bola o'z his-tuyg'ularini og'zaki ifodalashni o'rganar ekan, u o'z emotsiyalarini anglash va boshqarishga yaqinlashadi. Tarbiyachi tomonidan beriladigan savollar, suhbatlar va hikoya tuzish mashg'ulotlari bolalarning emotsional tajribasini boyitib, ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida o'rnak ko'rsatish pedagogik usul sifatida alohida ahamiyatga ega. Tarbiyachining xulq-atvori, muloqot uslubi va emotsional reaksiyalari bolalar tomonidan bevosita kuzatiladi va takrorlanadi. Shu sababli tarbiyachining ijobiy emotsional barqarorligi va madaniyatli munosabati bolalarda ham shunday sifatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda bolalarning mustaqilligini rivojlantirish muhim yo'nalishlardan biridir. Bola o'ziga kichik mas'uliyatlarni olish orqali o'ziga ishonch hosil qiladi. Mustaqil qaror qabul qilishga undovchi mashg'ulotlar bolalarda o'z fikrini himoya qilish va ijtimoiy vaziyatlarga moslashish qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida axloqiy tushunchalarning shakllanishi muhim o'rin tutadi. Yaxshilik va yomonlik, do'stlik va adolat kabi tushunchalar bolalarning kundalik faoliyati davomida asta-sekin shakllanadi. Tarbiyachi tomonidan ushbu tushunchalarni real hayotiy vaziyatlar orqali tushuntirish bolalarning ijtimoiy xulq-atvorini to'g'ri yo'naltiradi.

Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda refleksiya elementlaridan foydalanish ham

samarali hisoblanadi. Mashg'ulot yakunida bolalar bilan his-tuyg'ular haqida suhbatlashish, ularning o'z kechinmalarini ifodalashiga imkon berish emotsional ongni yanada chuqurlashtiradi. Bu jarayon bolalarning o'z holatini tahlil qilish va baholash qobiliyatini rivojlantiradi.

Bolalarda ijobiy ijtimoiy identifikatsiyani shakllantirish ham ijtimoiy-emotsional rivojlanishning muhim tarkibiy qismidir. Bola o'zini guruhning muhim a'zosi sifatida his qilganida, unda ijtimoiy mas'uliyat va hamkorlikka moyillik kuchayadi. Jamoaviy vazifalar va umumiy maqsadlarga yo'naltirilgan faoliyatlar bolalarda jamoaga tegishlilik hissini mustahkamlaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'limda bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash ularning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Pedagogik jarayonda qulay psixologik muhit yaratish, o'yin faoliyatidan samarali foydalanish va individual yondashuvni qo'llash bolalarning ijtimoiy moslashuvi va emotsional barqarorligini ta'minlaydi. Tarbiyachi va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik ushbu jarayonning samaradorligini oshiradi. Shu bois maktabgacha ta'lim muassasalarida ijtimoiy-emotsional rivojlanishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlarni keng joriy etish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva M. Maktabgacha pedagogika asoslari. Toshkent Ma'naviyat nashriyoti 2018 45–60-betlar.
2. Karimova D. Bolalar psixologiyasi. Toshkent O'qituvchi nashriyoti 2019 72–88-betlar.
3. Ismoilova N. Maktabgacha ta'limda shaxs rivoji. Toshkent Fan nashriyoti 2020 50–67-betlar.
4. Rasulova S. Ijtimoiy-emotsional rivojlanish nazariyasi. Toshkent Akademnashr 2021 90–105-betlar.
5. Xolmatova G. Pedagogik psixologiya. Toshkent O'zbekiston nashriyoti 2017 61–79-betlar.
6. Yo'ldoshev B. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent Fan va texnologiya 2022 112–130-betlar.